

Stopoznalství

Příklady pobytových stop savců a ptáků

Miloslav Homolka, 2013

Stopoznalství

Umění nalézat pobytové stopy volně žijících živočichů, stopy identifikovat a vyhodnocovat je ve vztahu k dalšímu využití (ochrana, chov a lov zvěře, regulace početnosti ...)

Cíl cvičení:

Úvod do problematiky určování pobytových stop obratlovců ve volné přírodě

Metodika druhové identifikace pobytových stop

Význam znalostí biologie živočichů pro identifikaci pobytových stop

Příklady pobytových stop savců a ptáků volně žijících v lese i zemědělské krajině

Prezentace není kompletní studijní podklad, slouží jen jako demonstrace příkladů jednotlivých typů pobytových stop.

Studijní materiály

Anděra, M. , Horáček I., 1982: Poznáváme naše savce. Praha, Mladá fronta, 256 s.

Bouchner, M., 1986: Poznáme je podle stop. Artia, 264 s.

Ernst, M. et al., 2008: Stopoznalství. MENDELU, 2008.

Český rozhlas – Hlas pro tento den: <http://www.rozhlas.cz/hlas/portal/>

Další zdroje na internetu, učebnice myslivosti ...

Součásti zápočtu:

A. Dokumentace přítomnosti vybraného druhu na základě pobytočných stop (protokol)

B1. Určování otisků chodidel zvířete i dalších savců a ptáků

B2. Určování trusů a požerků

B3. Určování jiných pobytočných stop

C1. Určování lebek

C2. Poznávání hlasů savců a ptáků

Rozsah požadovaných znalostí

Znalost pobytových stop se vztahuje na zvěř a na další volně žijící druhy živočichů, kteří jsou významní pro lesnickou a zemědělskou praxi (hlodavci) nebo tvoří běžnou součást lesních ekosystémů (viz také přílohy se seznamy druhů)

A. Protokol z terénu

Podklady: Vlastní data z volné přírody.

Vytištěný protokol (přinést k zápočtu) s fotografickou dokumentací přítomnosti jednoho druhu savce nebo ptáka ve volné přírodě.

Protokol bude obsahovat:

1. základní údaje: jméno autora, druh živočicha, datum, lokalita, biotop
2. fotografickou přílohu: foto biotopu + foto alespoň 3 rozdílných typů pobytových stop, které spolu souvisejí, a stručný komentář (popis aktivity jedince, měřítko)

Prezentované pobytové stopy musí být identifikovatelné (obhájení identifikace).

Příklad

Dokumentace přítomnosti prasete divokého

Biotop – smrkový les s houštinou – denní úkryt

Šlépěj – otištěná jen přední část spárků, paspárky umístěné vně spárků

Trus se od trusu přežvýkavců odlišuje přítomností hrubých částic, typickým zápachem, jednotlivé pelety mají rozdílnou velikost a nepravidelný tvar.

Kaliště – přítomnost stop prasete

Malovánky – poblíž kaliště na stromě uschlé bláto, uvízlé štětiny, rozrytá kůra od zbraní

Buchtování – rozrytá půda pod duby při hledání žaludů

Dokumentace se může týkat přítomnosti jakéhokoli volně žijícího savce nebo ptáka .

B1. Určování otisků chodidel

Poznat druh zvěře podle otisků chodidel a uvést identifikační znaky – odlišnost od podobných druhů.

B2. Pobytové stopy – potrava

Trus, vývržky, požerky zvěře a jiných významných druhů savců a ptáků – určit původce podle morfologie objektu, biotopu, složení potravy ...

B3. Jiné pobytové stopy

Podle fotografie nebo exponátu uvést druh původce a uvést identifikační znaky. Výhrabky, nory, hnízda, sociální chování (latriny, hraby, kaliště ...)

C1. Lebky

Poznat jednotlivé typy lebek podle morfologie a zejména podle struktury zubů a zubního vzorce. Seznam druhů viz příloha.

C2. Hlasy

Podle nahrávky určit druh ptáka nebo savce (zvěř, běžné nebo významné druhy ptáků) viz seznam v příloze.

Seznam druhů - určování lebek

Savci

Rejsek

Ježek

Netopýr

Hraboš

Myšice

Potkan

Veverka

Zajíc

Lasice

Kuna

Liška

Prase

Jelen

Muflon

Seznam druhů - určování hlasů

Ptáci

(zdroj Hlas pro tento den)

Volavka popelavá

Husa velká

Kachna divoká

Káně lesní

Poštołka obecná

Krahujec obecný

Lyska černá

Sluka lesní

Tetřev hlušec

Tetřívěk obecný

Koroptev polní

Křepelka polní

Bažant obecný

Holub hřivnáč

Holub doupňák

Hrdlička divoká

Puštík obecný

Výr velký

Datel černý

Strakapoud velký

Žluna zelená

Havran polní

Vrána černá

Sojka obecná

Straka obecná

Kos černý

Červenka obecná

Linduška lesní

Pěnice černošlavá

Sýkora modřinka

Střízlík obecný

Savci

Jelen eropský

Srnec obecný

Daněk skvrnitý

Liška obecná

Kuna skalní

Veverka obecná

Zajíc polní

Metodika identifikace pobytových stop

1. Otisky chodidel – velikost, tvar, zvláštnosti; stopní dráha; stáří otisku – poslední déšť, délka obnovy sněhové pokrývky
2. Trus – velikost (průměr), morfologie, zápach (charakteristický u prasete, vydry); stáří trusu - mukózní vrstva, koprofágní brouci, plísně, vliv počasí na stárnutí výkalů (déšť, sníh, slunce)
3. Potrava – znalost složení potravy – možnost bližší identifikace trusu, vývržků (zbytky potravy – jelen x prase = jemné x hrubé částice; tchoř x kuna – masožravec x všežravec; poštolka x krahujec– kořist ptáci x hraboši)
4. Morfologie lebky a těla – chrup (srnec x zajíc – odlišný okus letorostů), umístění paspárků (jelen x prase), tvar chodidla (sova - dravec, volavka – čáp)
5. Biotop – odhad, pravděpodobnosti výskytu specializovaných druhů (vydra, norek, veverka)
6. Areál rozšíření druhu – konfrontace nálezu stopy s pravděpodobností výskytu druhu v dané oblasti
7. Biologie druhu – výhrabky králík x zajíc; ohryz kůry – jelen x srnec x muflon; požerky tráva srnec x muflon;
8. Kombinace nalezených znaků → určení druhu

Problémy s identifikací

1. Variabilita velikosti šlápů. Rozměry otisků a trusu často korelují s velikostí těla, ale velká variabilita vnitrodruhová a překrývání rozměrů mezi druhy. Nepřesnost měření (neúplný otisk, sníh,...), tající sníh – zvětšení stopy
2. Trus - variabilita velikosti, barvy i tvaru – čerstvý trus větší než vyschlý; závislost na přijímané potravě - letní trus býložravců menší rozměry než zimní (byliny x dřeviny v potravě); barva trusu podle konzumované potravy
3. Stopařské příručky - kresby stop i stopních drah někdy neodpovídají realitě; kreslené detaily jsou patrné v reálu jen výjimečně
4. Pomocné metody . Potravní analýzy – upřesnění identifikace trusu na základě znalosti potravního spektra. Poštolka x krahujec; srnec x muflon. Analýza DNA – epitelové buňky z povrchu trusu, chlupy, krev (distribuce velkých šelem)

Využití znalostí pobytových stop

Sčítání zvěře (trusové transekty, stopní dráhy ...)

Lov (otisky-přítomnost zvěře, hlasové projevy, místa pastvy, tokaniště ...)

Denzita a distribuce (celostátní sčítání: vydra, velké šelmy, hnízdní rozšíření ptáků -znalost hlasových projevů)

Inventarizace škod – poškození letorostů, specifická opatření na ochranu kultur a náhradu škod (bobr x spárkatá zvěř), regulace početnosti původce

Dokumentace výskytu (Biolib, birds.cz)

Biologie zvěře – sledování stop na sněhové pokrývce; analýza potravy (vývržky, trus, trhaniště...)

Fotopasti – musí předcházet klasické studium pobytových stop

Hobby - sledování šelem, zpěv ptáků ...

ŠLÁPOTY

10 cm

Litovelské Pomoraví, náplav
řeky:

Bobr evropský

Vydra říční

Kachna divoká

10 cm

U krmeliště – srnec obecný, myšice lesní, zpěvné ptactvo
(strnad obecný)

Pořadí příchodu
aktérů na scénu?

Prase divoké – většinou se otiskují paspárky.

Jelen evropský

Muflon

5 cm

Daněk skvrnitý

5 cm

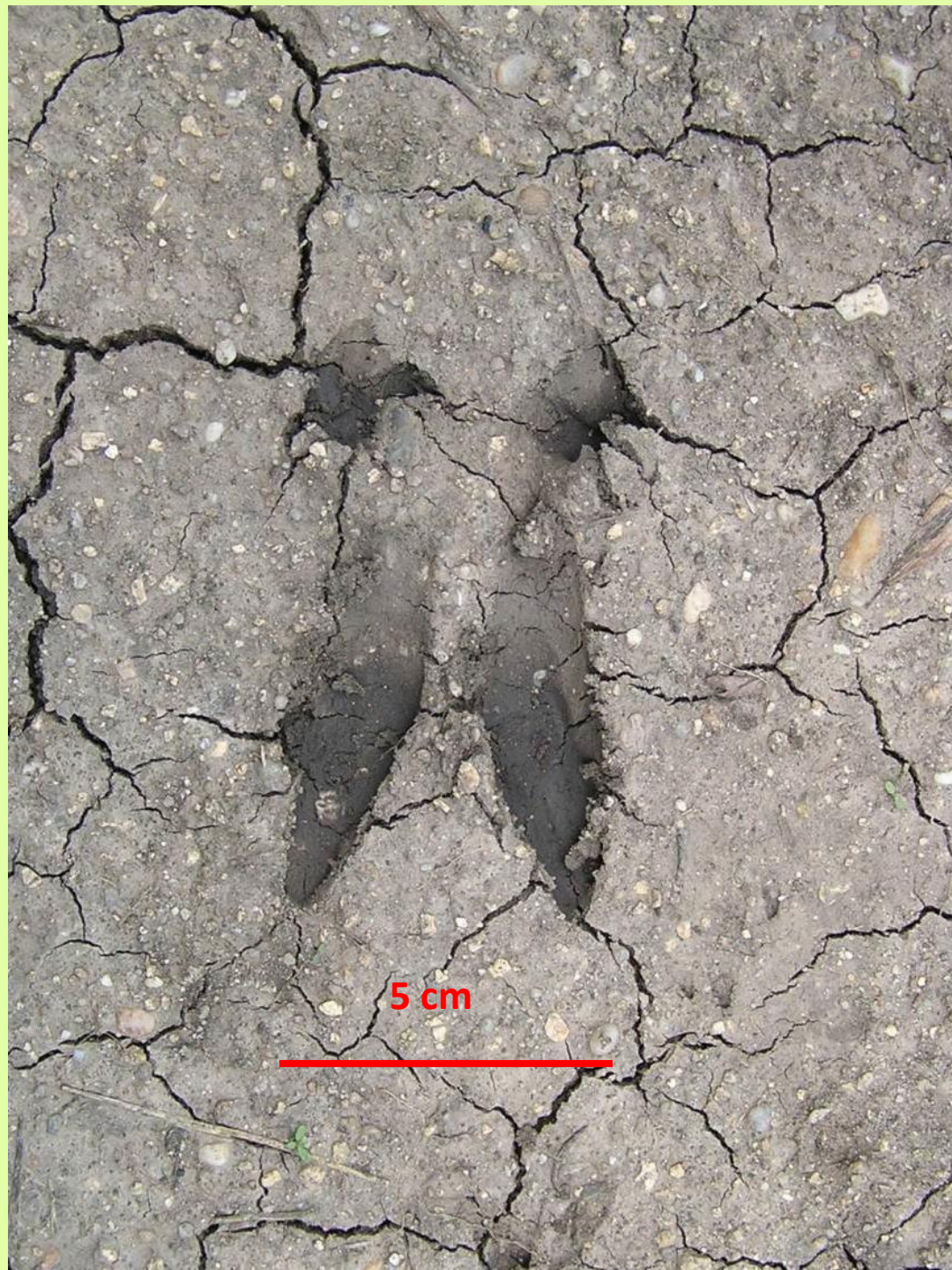

Kamzík horský

Srnec obecný

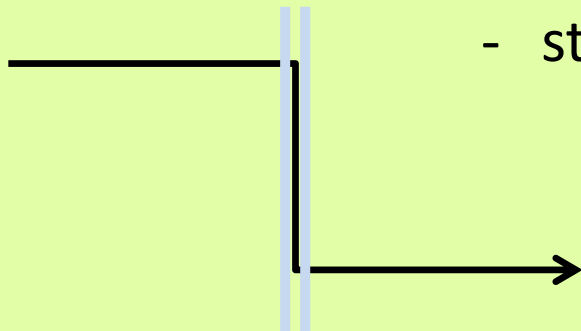
– při útěku nebo na měkkém povrchu otiskuje do podkladu paspárky

Los evropský

- stopy mizí v potoce

10 cm

Zajíc polní

Srniec obecný – liška obecná

Liška obecná

5 cm

Pes domácí

Lasice hranostaj

Kočka domácí

Kuna skalní

20 cm

Kočka domácí – kuna skalní

10 cm

Jezevec lesní

Veverka obecná

Hraboš polní

Drobní savci

Myšice lesní

10 cm

Puštík obecný – typická stopa sovy s vratiprstem.

Výr velký

Méně častá stopa bez vratiprstu

Typická stopa s vratiprstem

Nepodařený útok na
drobného savce

**Volavka
popelavá ?
x
čáp černý?**

10 cm

Želva zelenavá

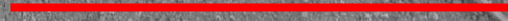
Stopy žab

Skokan zelený

Ropucha sp.

5 cm

TRUS

Zajíc polní

– variabilita trusu

Králík divoký

–drobné bobky,
výhrabky, latríny

Králík divoký - latrína

Jelen evropský

– čerstvý a starší trus ve
vegetační době a v zimě

Prase divoké

– hrubé kousky potravy v trusu,
nepravidelný tvar, typický zápach,
někdy podobné trusu jelena

Muflon
– identifikace nejistá

5 cm

Kuna lesní - potrava podle sezóny

Ostružiník

Třešeň

Ochmet opadavý

Jeřáb ptačí

5 cm

5 cm

Jezevec lesní – latrina v kukuřičném poli; potrava – kukuřice, švestky

starší

Medvěd hnědý

- trus v době zrání
borůvek

10 cm

čerstvý

Myšice lesní a norník rudý
získávají v zimě potravu (obilky)
z trusu **jelena evropského**

2 cm

V potravě kůra břízy

V potravě jen tráva

Hraboš mokřadní - rozdíl v barvě trusu.

2 cm

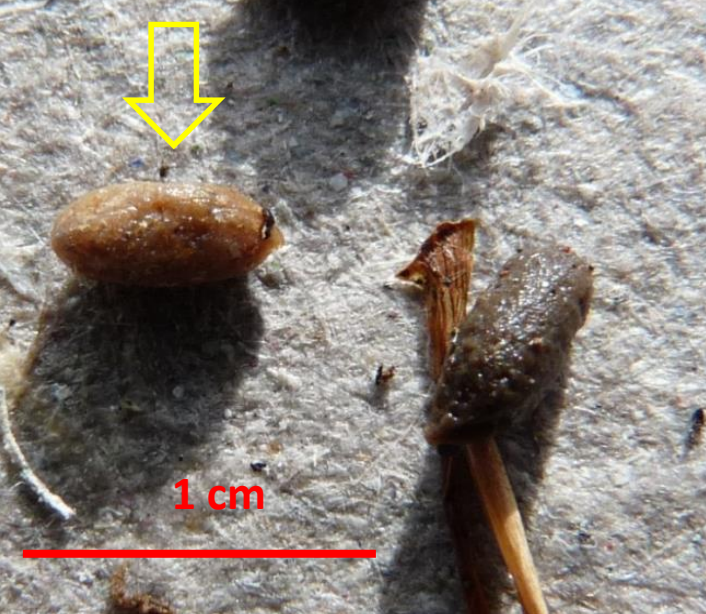
Rys ostrovid

20 cm

Jeřábek lesní

5cm

Trus myšice, norníka, hraboše – trusové destičky – využití k signalizaci početnosti hlodavců

POŽERKY

Srnec obecný

– spasené okrajové
řádky kukuřice

Prase divoké

– pole poškozené konzumací
vysetého zrní

Prase divoké

- buchtování na strništi

Srnec obecný

Poškození dozrávající
pšenice

Prase divoké

Zajíc polní

Myšice křovinná

Poškození palic
kukuřice

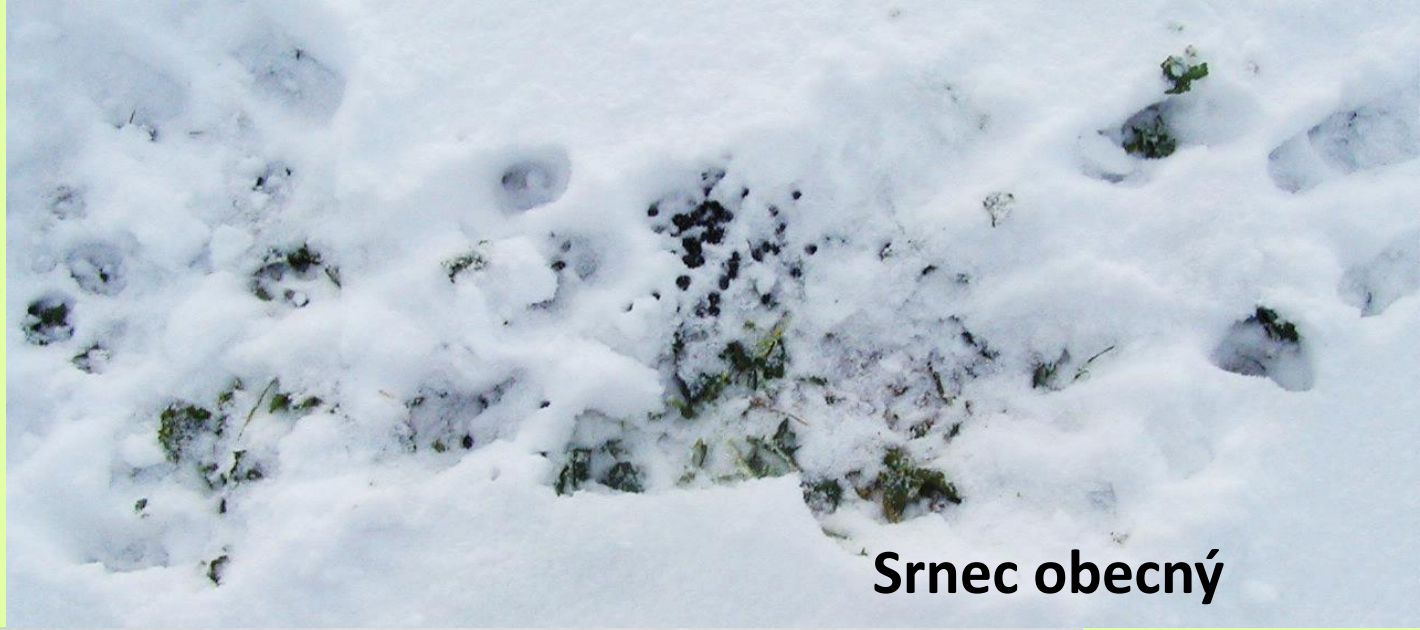

Srnec obecný

Poškozený porost kukuřice
– **Prase divoké**

Zimní pastva na
řepce olejce

Srnec obecný

Zajíc polní

Srnec obecný

- podobně jako ostatní druhy spárkaté zvěře,
vyhrabává z pod sněhu spadané žaludy a bukvice.

Bažant obecný

Srniec obecný

Srniec obecný

Hraboš polní

**Zajíc
polní**

Rozdíl v okusu letorostů

Srnec obecný

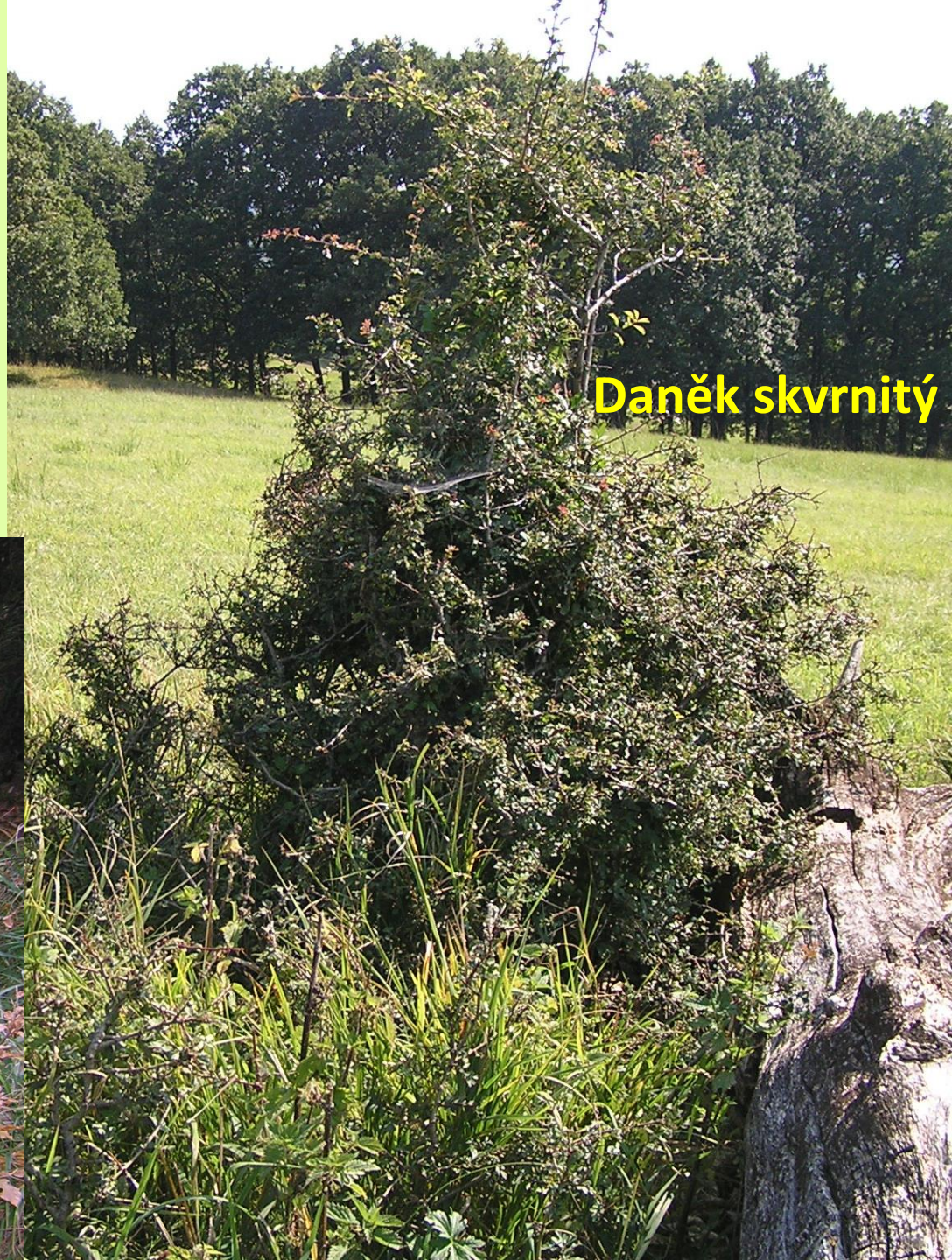

**Buk okusovaný zvěří v horských podmínkách
(zajíc polní, srnec obecný, jelen evropský).**

Výsadba buku pod pastevním
tlakem spárkaté zvěře
**(srnec obecný, jelen evropský,
muflon)**

Na exponovaných místech
keře neodrostou z dosahu
okusu zvěře.

Daněk skvrnitý

Zajíc polní a jelen evropský

Stopy po
zubech

Jelen evropský –
zlomy větví ve výsadbě
jilmu a jasanu

Ohryz vrby jívy

Okus sítiny

Zajíc polní – zimní potrava

Jelen evropský
- zimní ohryz kůry na
lípě a smrku

Jelen sika

Bobr evropský

Loupání kůry na
buku lesním a
douglasce tisolisté

Veverka obecná

potrava v době nouze

Vykousané
pupeny

Odprysky - odhryzané letorosty smrku

Datel černý

– stromy napadené houbou a následně mravenci *Lasius ligniperda*

Jezevec lesní

– vyhrabané nory hrabošů na
strništi

Jezevec lesní – vyhrabané hnízdo vos

Bobr evropský

Bobr evropský

Hraboš mokřadní – buk uschlý v důsledku ohryzu kůry; původně smíšená výsadba buku a smrku; většina buků uhynula v důsledku ohryzu kůry již v raném věku.

Hraboš mokřadní (polní)

– signalizace ohryzu kůry

– poškození jedinci mohou přežívat několik let

Trus harboše mokřadního (polního)

Norník rudý – letní ohryz
kůry buku

V zimě s vysokou
sněhovou pokrývkou

V zimě s nízkou
sněhovou pokrývkou

Hraboš mokřadní – ohryz kůry buku

Hraboš mokřadní - ohryz vznikl v zimě, kdy se bříza ohnula pod tíhou sněhu (hřebeny Krušných hor)

Hraboš mokřadní

– tráva konzumovaná pod
sněhem – signalizace
ohrožení výsadby listnatých
dřevin

Zpracování
šišek
jehličnanů

Strakapoud velký (kovárna)

Křivka obecná

Veverka obecná

Hraboš polní - na jaře zdánlivě neobydlená nora

Hraboš polní – spasená řepka olejka a přes zimu vyžraný, holý prostor okolo kolonie

Myšice křovinná – zbytky zkonsumovaných semen slunečnice

Výr velký – trhaniště se zbytky kořisti
a trusem; rozpadlý vývržek, kořist potkan

Výr velký – trhaniště - potrava v době minimální početnosti drobných savců

Kalous ušatý

Ježek východní

Krysa potkan

myšice

hraboši

potkan

zajíc

Výr velký – potrava v době vysoké početnosti drobných savců x v době jejich minima

Hýl obecný

– konzumace
semen jeřábu
ptačího

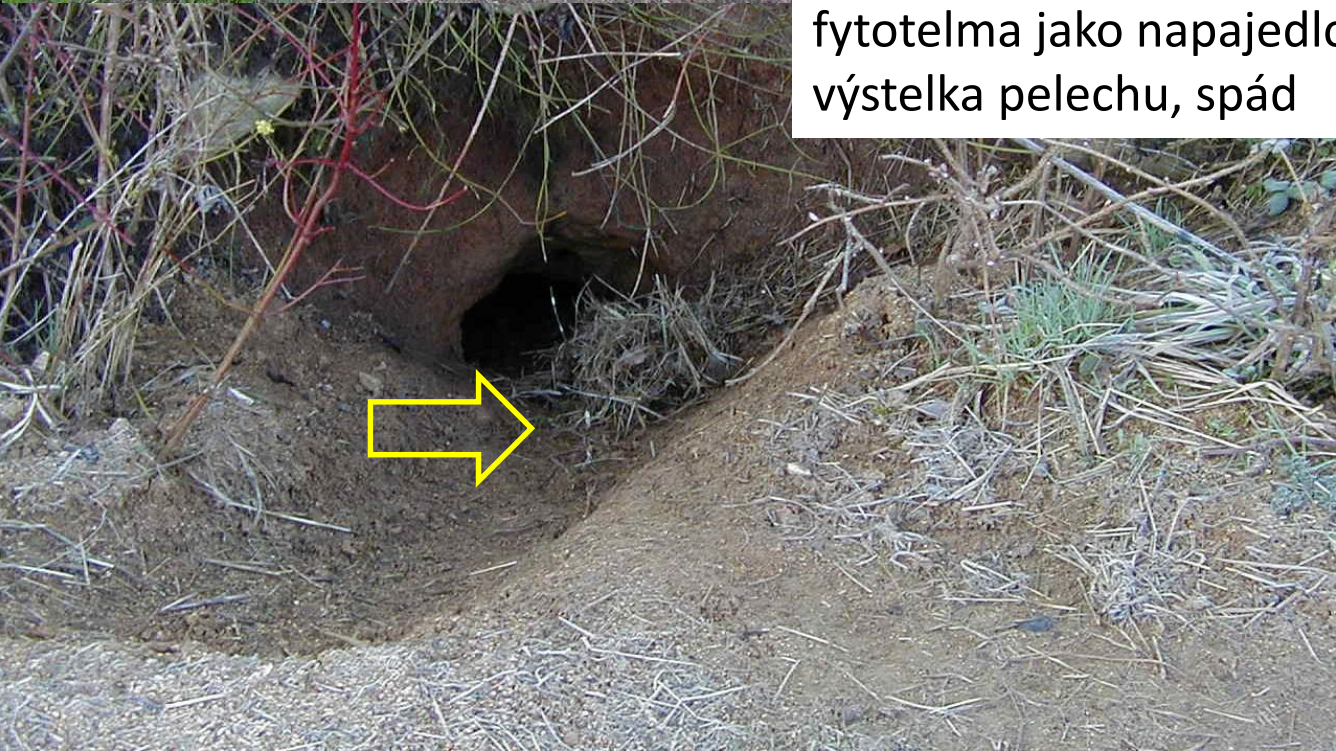
JINÉ
POBYTOVÉ
STOPY

Jezevec lesní – nora s výhrabkem

Jezevec lesní
výhrabek u nory
trus ve výhrabku
fytotelma jako napajedlo
výstelka pelechů, spád

Jezevec lesní
- značení teritoria močí

Sysel obecný

- záchytná nora u pole s pšenicí
- budování zimní nory

Plšík lískový – maliníkem zarostlá paseka, trus vedle hnízda

Srniec obecný

Jelen evropský – lože v lužním lese

Los evropský

– lože ve vysokém sněhu

- samec? samice?

Hnízdo pro odchov selat

Prase divoké

Zimní lože

Sluka lesní

Hnízdo s prachovým
peřím mláďat

Krahujec obecný

Trhaniště poblíž hnízda

Zbytky kořisti a vývržky pod hnízdem

Srniec obecný – hrabánky na kraji pole

Vydra říční

– značení teritoria

Prase divoké – kaliště se šlápotami

Prase divoké – malovánky, drbiště, kůra stromů rozrytá od zbraní, štětiny.

LEBKY

Krysa
potkan

Veverka obecná

Ondatra
pižmová

Králík divoký

Dolní čelist a typy zubů

Veverka obecná

Králík divoký

Ondatra pižmová

Krysa potkan

Drobní savci

Hlodavec

Netopýr

Hmyzožravec

Savci velikosti potkana

Hmyzožravec

Hlodavec

Šelma

